

## KRŠĆANSKI BLAGDANI U UVJETIMA SEKULARIZIRANOG DRUŠTVA

Bono Zvonimir ŠAGI

### RAZLOZI POSTAVLJANJA TEME

Prvi razlog da govorimo o temi blagdana u uvjetima sekulariziranog društva jest pastoralni — što bolje uvidjeti zahtjeve koji se nameću iz tih konkretnih uvjeta za pastoralnu organizaciju blagdana. Pod sekulariziranim društvom ovdje mislimo društvo koje izgrađuje javni društveni život s pretpostavkom da Boga nema i da religija ne bi trebala imati nikakve društvene uloge. Religija se stavlja u strogo privatnu sferu, proglašava se intimom osobe ili obitelji. No, čistog sekulariziranog društva u stvarnosti nema, postoji samo sekularizacijski proces koji je u zapadnim društvima više-manje spontan produkt filozofija i načina života, ukupnih društvenih i produkcijskih odnosa, a na Istoku uz to i stvar ideološkog propagiranja pa i političkog nametanja.

Drugi je razlog aktualna rasprava o Božiću koja se vodi u našem društvu. Da li ga javno slaviti i kako? Kao vjerski blagdan — da se zadovolje vjernički interesi, koji su legalni, javni, ali posebni u društvenom pluralizmu interesa — ili kao opći narodni blagdan? U sklopu toga je i pitanje, da li radni ili neradni dan? Odgovori ovise o tome kako će se shvatiti sam blagdan.

Rasprave su od godine 1986. osobito žive u Sloveniji. Ondje su učinjeni i određeni pomaci u društvenoj praksi koja je tamo od godine 1952/53. ignorirala i samu činjenicu da još uvijek većina građana u pojedinim našim republikama slavi Božić. Počela su javna čestitanja: predsjednik SSRN Slovenije J. Smole i ljubljanski nadbiskup A. Šustar izrekli su čestitke preko RTV. U SR Sloveniji pokrenuli su i diskusiju da se Božić učini i neradnim danom. U vezi s tim bilo je potrebno da se sam blagdan kontekstualno definira kao »vjerski, obiteljski i narodni praznik«. Sociolozi su pokušali u Božiću vidjeti i istaknuti one elemente koji bi mogli biti zajednička vrijednost također i za nevjerujuće. Tako je zapravo započela svjesna sekularizacija Božića. Nesvjesna je već dugo prisutna i na Zapadu i na Istoku. Evo kako to razlaže sociolog Marko Kerševan (prema novinskoj interpretaciji): slavljenje je Božića »od tradicionalnih reli-

gloznih izvora osamostaljeno i oslobođeno praznovanje u intimnim obiteljskim krugovima, okvir čega je poštivanje vrednota rođenja, obitelji i mira među ljudima. U procesu sekularizacije Božiću je dana naglašena obiteljska komponenta i to po obliku i sadržaju; samo kao takav Božić se mogao odvojiti od crkveno-religioznih i tradicionalno-narodnih religioznih i poganskih okvira...<sup>1</sup> Središnji objekt blagdana — rođenje Kristovo — uopće se ne spominje.

U SR Hrvatskoj sličnu je misao iznijela Dunja Ritman-Auguštin. Ona isto tako odvaja božićne običaje od blagdanskog objekta-spomena (rođenje Kristovo), zalaže se za poštivanje i razvijanje tih običaja. Ona kaže: »Negacijom Božića i drugih sličnih narodnih običaja politika je zapravo prepustila prostor religijama i crkvama da te običaje dalje modeliraju i instrumentaliziraju.«<sup>2</sup> Ona dalje kaže da to ne znači da se »zalaže za partijsku instrumentalizaciju Božića«. Zalaže se ustvari za sekularizaciju, ispražnjavanje božićnih simbola od kršćanskog sadržaja i stavljanje običaja u novi društveni kontekst — bez Krista, ili kao da bi bio moguć povratak na pretkršćansko značenje tih običaja prema njihovom poganskom podrijetlu.

Božićne rasprave do sada u Hrvatskoj svode se uglavnom na konstataciju da u pitanju javnog slavljenja »treba tragati za originalnim rješenjima koja će biti primjerena našoj situaciji«, a ne mehanički prenositi slovensku praksu. Više se sklonosti pokazuje prema mišljenju da se Božić slavi isključivo samo kao vjerski blagdan, a da se istodobno nađe način kako da to bude prezentirano u javnosti. Srđan Vrcan je o tome iznio ovakav stav: »Ako ćemo čestitati Božić, onda ga čestitajmo kao vjerski praznik, a ne da to zamatamo u neki celofan, da bismo ga mogli lakše progutati.«<sup>3</sup>

Uzevši sve ovo kao uvod željeli bismo upozoriti na potrebu da se u blagdanskome pastoralu pojača traganje za onim modelima svetkovanja koji jasnije ističu smisao kršćanskog sadržaja u odnosu na blagdan kao takav — ukoliko je sociološka činjenica. To ćemo pokušati učiniti na primjeru Božića i nedjelje. Božić kao najpopularniji kršćanski blagdan u Evropi, s mnogo pučkih elemenata (podrijetlom još iz pretkršćanskih poganskih religija) koji u nekim narodnim tradicijama predstavljaju simbole po kojima se identificira nacionalna kultura, postaje prikladan model za analizu blagdana kao takvog u kontekstu permanentne kršćanske inkulturacije u smislu — sačuvati i prenositi kršćansku poruku. Na primjeru nedjelje koja je postala općeljudski praznik vide se već gotovi plodovi sekularizacije, tj. što se događa kad se počne gubiti religiozni smisao blagdana.

## BLAGDAN — LJUDSKA ČINJENICA

Prije svega treba ustvrditi da blagdan čovjeku treba. Odgovara unutrašnjoj duhovnoj potrebi ljudskoga bića. Zato otkad možemo pratiti povijest ljudske

<sup>1</sup> *Vjesnik*, Zagreb, 15. XI. 1987, str. 4.

<sup>2</sup> *Danas*, br. 298 od 3. XI. 1987, str. 5.

<sup>3</sup> Prema interpretaciji u *Večernjem listu*, Zagreb, 27. XI. 1987.

kulture nalazimo i neke blagdane ili nešto slično. Prije nego artikuliran blagdan koji bi se našao već u određenom tradicijskom okviru, čovjek preko rituala slavi momente iz svoga života, iz svoje povijesti, odnosno iz događanja, onoga svega što ga okružuje. Ritualnost (obrednost) proizlazi iz same ljudske naravi, tako je srasla sa samim čovjekom da možemo kazati da je čovjek obredno biće. Čovjekovi se pak rituali odnose na nešto što on smatra svetim, prema čemu gaji neki kult. Obrednost i religioznost idu zajedno. Čovjek je religiozno i obredno biće. Prema tome, blagdani kao ljudska činjenica imaju svoj korijen u čovjekovoj religioznosti. U tom vidu analizirajući možemo u svakom blagdanu otkriti tri bitna elementa: objekt-spomen, okupljanje-zajedništvo, obred-simbolika.

Najprije je nekakav blagdanski objekt, događaj ili jednostavno nešto sveto što čovjek želi sebi slijedom kalendara svake godine (ili u jednom vremenskom razmaku) aktualizirati, zorno predočiti. Taj prvi element blagdana stvara neko *sjećanje* (anamnezu), cikličko spominjanje nečega što se dogodilo ili što je u prirodi kao nedokučivo prisutno, što fascinira, zadivljuje čovjeka te se osjeća pred tim prostrt, iskazuje mu poštovanje i sama sebe preko obreda stavlja u odnos s tim svetim; sam se osjeća nekako uzdignutim, posvećenim.

Drugi je element blagdana okupljanje, neko zajedništvo. Nema pravog blagdana ako se ne skupi više ljudi. Nitko sam ne slavi, već u društvu s drugima, a i nemoguć je obred koji bi čovjek činio sam. Obred je neka vrsta igre. Možda bi u nekim religijama moglo imati nekog razloga da i čovjek sam čini neki obred, misleći pritom na božansko biće, ali u tom slučaju čovjek ustvari i nije sasvim sam; imamo čovjeka intencionalno s drugim ljudima pred Najvišim bićem koje je zajedničko. Neki element zajedništva je nužan. Da bi pak zajedništvo bilo konkretno, moraju se ljudi okupiti, pa je obilježje svetkovanja *skup ljudi*, bilo veliki bilo mali. Kod primitivnih plemena vidimo da se cijelo pleme skupi za slavlje. Kad se netko rodi, kad se netko ženi, kad netko umire, kad dobar lov ulove, kad kuću izgrade itd., sve ljudi slavljem »posvećuju«. Kad netko slavi, pozove prijatelje, rođake, znance, čak i slučajne namjernike; već prema tome kako se kad u srcu svečano osjeća, poziva ljude da bi svi znali da on slavi. Blagdani se tipiziraju prema zajedništvu: osobni, obiteljski, plemenski, narodni itd. Blagdanima se zajedništvo gradi, širi i ražaruje.

Treći je element sam obred i s njim povezana simbolika, mnoštvo izražajnih znakova i radnji. Riječ obred, obrednost (ritual) uzimamo u najširem, općem smislu. Sabrani su u narodnim običajima, prenosi ih narodna tradicija. Tijekom se vremena nadograđuju i mogu mijenjati smisao, zadobivati novo značenje. Sva ta obrednost i simboli neka je vrsta pučkog govora kroz znak i neku vrstu spontanog umjetničkog izražavanja.<sup>4</sup>

## KRŠĆANSKI BLAGDAN

U kršćanskom blagdanovanju (slavljenju) nalazimo te blagdanske elemente u dva dijela.

<sup>4</sup> Više o tome: Louis BOUYER, *Il rito e l'uomo* — Morcelliana, 1964.

U *liturgijskom* (službenom) dijelu: to je ono što čini organizirana zajednica Kristovih vjernika, spominjući se događaja samoga svoga Gospodina, svega što je Krist učinio i što se s njim dogodilo. U događaju Isusa Krista, njegovu životu, smrti i uskrsnuću Crkva gleda svoj identitet, spoznaje svoju ulogu u svijetu i za svijet. Zato se sastaje i slavi Kristov spomen-čin. Njega se spominje, njega slavi i s njim zajedničuje. Zajedništvo doživljava ne samo međusobno u ljudskom bratstvu, nego i s njim u njegovu Duhu.

Drugi je dio *pučki*: ono što liturgija izražava i širi u cjelokupnu životnu sferu, što vjernici, ispunjeni Kristovim Duhom, unose u svoj svakodnevni život, stvarajući običaje ili ih kršćanskim sadržajem oplođuju.

Ta dva dijela blagdana moraju, svaki na svoj način, uključivati sva ona tri blagdanska elementa: spomen događaja, zajedništvo i obrednost. U liturgijskom dijelu to je već prisutno samo po sebi, jer je liturgija tako uređena, ali i onaj drugi, što smo ga nazvali, pučki dio, koji se odvija u cjelokupnom daljnjem svetkovanju u životnoj sferi, mora to u sebi sadržavati. Morao bi biti kao produžena liturgija u obitelji, među ljudima. Zato se ta dva dijela međusobno nadahnjuju i kreativno dopunjuju. Sekularizacija počinje kad se pučki dio počne odvajati od liturgijskog, kad prestane međusobno kreativno prožimanje. Opadanjem identifikacije kršćana s Crkvom i liturgijskom praksom sekularizacija kršćanskih blagdana postaje sve brži proces. Blagdani se obično zadržavaju i poslije napuštanja vjere, ali gube svoj puni sadržaj.

## NA PRIMJERU BOŽIĆA

Od kršćanskih blagdana Božić spada među najpopularnije. To znači da mu je pučki dio posebno živ i razvijen. Definicija koja ga opisuje kao »vjerski, obiteljski i narodni« s jedne strane pokazuje širinu blagdanske stvarnosti, a s druge strane i tendenciju relativizacije njegove vjerske dimenzije. Pučki dio blagdana zato mora privući našu pažnju. Pastoralna se akcija mora odnositi i na taj pučki dio blagdana.

Pučko slavljenje Božića, koje se odvija u obiteljima i šire, preko pjesama i običaja, nije toliko inspirirano ni povezano s liturgijom. Liturgijski dio Božića mnogo je manje razvijen nego uskrsni, pa prevladavaju pučki elementi i u samom liturgijskom slavljenju. Nema sumnje, ti su pučki elementi blagdana veoma značajni i dobro je da oni ulaze i u liturgiju, jer je na taj način čine pogodnijom za sudjelovanje, za izražavanje zajedništva, ali su uvijek u većoj opasnosti da izgube kršćanski smisao, pogotovo kad se odvoje od liturgijskog dijela. Nad liturgijskim dijelom blagdana bdije crkvena institucija, a pučki obično izmiče. Zato valja i taj pučki dio smatrati prirodnom sastavnicom blagdana. Na taj se način kršćanski blagdan unosi u životnu i društvenu sferu. Ne bi se moglo nazvati manipulacijom narodnim stvaralaštvom nastojanje Crkve da inspirira evanđeoskom porukom oblike svetkovanja onih blagdana koji imaju kršćanski objekt.

Pučko kršćansko svetkovanje mora također sadržavati ona tri bitna blagdanska elementa: objekt/spomen, zajedništvo/okupljanje, obrednost. Može se dogoditi da u praksi ishlapi spomen, da se pretvori u nešto sasvim mitsko, ne-svjesno, nejasno, a da ostala dva elementa ostanu. Tako se može u javnosti potpuno zanemariti isticanje da Božić slavi rođenje Kristovo, a da ostanu u središtu pažnje narodni običaji i simboli bez kršćanskoga sadržaja. To je u slučaju Božića tim lakše što su mnogi božićni običaji iz pretkršćanskog vremena tek kroz kršćansku povijest zadobili kršćansko značenje. Sada je moguće da se ti običaji na isti način dekristijaniziraju kako su bili nekad kristijanizirani. Za nas je zato važno da se Božić prije svega identificira kao *vjerski* (kršćanski) blagdan i da vjerska zajednica (Crkva) uređuje način njegova svetkovanja. Njegova prisutnost u javnosti i u društvenoj sferi mora se promatrati kao i prisutnost vjere, vjernika i njihova slobodnog i javnog iskazivanja vjerskih uvjerenja i osjećaja, poštujući slobodu uvjerenja i opredjeljenja svakog pojedinog čovjeka. Ništa nije lakše nego pretvoriti Božić u »blagdan narodnih običaja« pa da društvena zajednica preuzme brigu oko »ispunjavanja« slobodnog vremena građana; ali bi to bio put ispražnjavanja osnovnog kršćanskog sadržaja. Pastoralna akcija mora zato na kreativan način inspirirati ukupnu blagdansku stvarnost kršćanskom porukom. Božić mora aktualizirati događaj Isusa Krista i u uvjetima sekularizacije.<sup>5</sup>

## NA PRIMJERU NEDJELJE

Nedjelja je u početku bila isključivo dan Krista Gospodina. Onda ju je za Konstantinova vremena (god. 321) preuzela država. Postaje dan počinka, zadobiva općeljudske karakteristike.<sup>6</sup> Prema shvaćanju Crkve »nedjelja je prvotan blagdan koji se ima predlagati i uporno preporučivati vjerničkoj pobožnosti... ona je temelj i jezgra čitave liturgijske godine.«<sup>7</sup> U njoj Crkva slavi otajstvo Kristovo, u ciklusu svakog osmog dana po apostolskoj predaji od samog dana uskrsnuća Kristova. No, ona je postala i svjetovan blagdan, praznik u kojem se ne radi, pa je država u tom vidu i razvila način »svetkovanja«. Sekularizacija društva i laicizacija države neminovno se odražava i na način provođenja i shvaćanja nedjelje. Nedjelja bi kao kršćanski blagdan morala sadržavati kršćanski objekt/spomen na Krista, okupljanje na euharistiju, molitvu, pobožnost itd. Počinak, praznik od rada, morao bi se za kršćanina i u tom očitovati. Nedjelja bi morala biti blagdan čovjeka, obitelji, prijateljstva, zajedništva — za kršćanina prije svega u Kristu. Nedjelju je najviše pogodio sekularizacijski proces. Otajstvo je Kristovo iz provođenja nedjelje kao slobodnog vremena uglavnom ispalo iz svijesti i velikog broja kršćana. Nedjelja je sada više svjetovni nego crkveni blagdan. Zato se pastoralna nastojanja sada moraju usmjeravati

<sup>5</sup> Usp. Bono Z. ŠAGI, *Blagdani i privatnost vjere* — Kana br. 12/1985.

<sup>6</sup> Ante TAMARUT, *Dan Gospodnji i počinak od rada kroz povijest do danas* — u *Bogoslovska smotra*, br. 1/1970, str. 28—36.

<sup>7</sup> Usp. VATIK. II *Konstitucija o liturgiji* — SC br. 106.

na evangelizaciju nedjelje kao ljudskog blagdana. Riječ je, ustvari, o ponovnoj kristijanizaciji onoga što je imalo kršćanski početak. Dan je Gospodnji doista za čovjeka, jer se čovjek u potpunosti oslobađa u Otajstvu Kristovom, u tom svjetlu može shvaćati sve svoje dimenzije, razmjere svega svoga puta!

## ZAKLJUČAK

U ovom trenutku valja biti realističan. Proces sekularizacije zahvaća i kršćanske blagdane. Valja imati na pameti i opasnosti koje bi mogle proizići iz npr. prihvatanja Božića kao općenarodnog blagdana u jednom sekulariziranom društvu. To se jedva može dogoditi bez naglašenih tendencija ispražnjavanja od kršćanskog sadržaja. Crkvena zajednica mora biti spremna na taj izazov. Neko iskustvo ima s nedjeljom. Nemoguće je, dakako, zadržati monopol nad blagdanom ukoliko on predstavlja i općeljudsku činjenicu. Na primjeru nedjelje vidi se da posvjetovnjačen blagdan može biti i smetnja autentičnom kršćanskom svetkovanju.

Sa stajališta Crkve i njezine pastoralne zadaće mnogo je više potrebno posvećivati pažnje kreativnom oblikovanju kršćanskog svetkovanja, i dalje od samog liturgijskog slavljenja, u životnoj sferi, da se blagdani inkulturiraju suvremenosti tako da se ne isprazne od autentičnog kršćanskog sadržaja, nego tome hoće li biti javni narodni praznici. Pita se, kako da i danas kršćanski blagdani inspiriraju način života urbaniziranog čovjeka i urbanizirane sredine, kao što su to nekada inspirirali seosku sredinu? Određena mjera odvojenosti i distanciranosti društvenih (državnih) faktora u pitanjima vjerskih blagdana može i pripomoći da se svetkovanje pročisti i na autentičniji način odvija.